

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยเริ่มตั้งแต่การเลือกพื้นที่ที่ศึกษา การเข้าสู่พื้นที่ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก การสร้างประเด็นคำถาม วิธีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานการวิจัย การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

การเลือกพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกศึกษาพื้นที่อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่นี้เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในบริเวณลุ่มน้ำ ประกอบกับคลองอู่ตะเภาและทะเลสาบสงขลาเคยเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าหรือเส้นทางเดินเรือข้ามคาบสมุทรที่สำคัญมาแต่อดีต ดังที่ ชاکริต โภชะเรือง (2548) ได้กล่าวถึง “เส้นทางข้ามคาบสมุทร (Transpeninsula) โบราณในคาบสมุทรมลายูมีหลายเส้นทาง เส้นล่างสุดที่อยู่ในประเทศไทยคือเส้นทางที่มีคลองอู่ตะเภาเป็นส่วนหนึ่ง” และเส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายู เส้นทางไทรบุรี-ทะเลสาบสงขลา สายนี้มีทางเชื่อมจากปากอ่าวปักษ์ในรัฐปักษ์ ประเทศมาเลเซีย ผ่านทางแม่น้ำคังกามาเชื่อมกับคลองอู่ตะเภา ผ่านออกทางทะเลสาบสงขลา ส่วนนอกที่อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ม.ป.ป.) จึงทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญา วัฒนธรรมที่หลากหลายที่รับเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม จากที่กล่าวมาจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกพื้นที่อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ทำการศึกษา

การเข้าสู่พื้นที่

เมื่อได้กำหนดพื้นที่ที่ศึกษา คืออำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลาแล้ว ก็จะออกเดินทางไปสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเลือกพื้นที่ ที่มีหมอพื้นบ้านผู้มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่เป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ โดยการสืบถามชาวบ้าน และการสำรวจจากกลุ่มสมาชิกผู้สนใจ สมุนไพร

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง โดยเลือกศึกษาจากหมอพื้นบ้าน ที่เป็นชาวบ้าน หรือพระภิกษุ ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา ที่เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญ และมีประสบการณ์การรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพร 10 ปีขึ้นไป ที่เป็นที่รู้จักและยอมรับของชาวบ้าน อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา จากการสำรวจเบื้องต้นปรากฏว่ามีผู้ให้ข้อมูลตามเกณฑ์ คือหมอพื้นบ้านที่เป็นชาวบ้าน จำนวน 4 คน พระภิกษุ จำนวน 1 รูป และผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ป่วยที่ใช้เป็นกรณีศึกษาที่เคยรับบริการการรักษากับหมอพื้นบ้านอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา จำนวน 1 ราย

การสร้างประเด็นคำถาม

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทาง ในการสร้างประเด็นคำถามหรือประเด็นที่ศึกษา จากนั้นนำประเด็นคำถามหรือประเด็นที่ศึกษาที่สร้างขึ้นเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านในอำเภอควนเนียง และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาได้ตรวจสอบความเหมาะสม ความครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วจึงนำประเด็นคำถามหรือประเด็นที่ศึกษาไปเก็บข้อมูล ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก จ)

ส่วนที่ 1 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

ส่วนที่ 2 วิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน

วิธีการเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บข้อมูล โดยมีการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และในการลงพื้นที่เพื่อเก็บ ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ โดยมีเครื่องมือช่วยคือ แบบสัมภาษณ์หรือ ประเด็นคำถามที่ศึกษา เครื่องเทปบันทึกเสียงและอุปกรณ์ที่ใช้จดบันทึก ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาต ผู้ให้ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สำหรับการสังเกตนั้นจะใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ส่วน การสัมภาษณ์เป็นแบบไม่เป็นทางการและเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

1. ถอดความบทสัมภาษณ์ที่ได้บันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียง แบบคำต่อคำแล้วสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา
2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต จดบันทึก มาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง และเก็บข้อมูลเสริมเพื่อห้มีเนื้อหาที่ครบถ้วน
3. นำข้อมูลที่ได้ในข้อ 1 และข้อ 2 มาวิเคราะห์โดยแยกประเด็นตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา เสร็จแล้วสรุปและรายงานผลการศึกษา ดังนี้
 - 3.1 วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ของหมอพื้นบ้าน
 - 3.1.1 วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดโรคหรือความเจ็บป่วย
 - 3.1.2 วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับตัวยาสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรค
 - 3.1.3 วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค
 - 3.1.4 วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมหลังการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพร
 - 3.2 วิเคราะห์วิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้าน
 - 3.2.1 วิเคราะห์การตรวจวินิจฉัยโรค
 - 3.2.2 วิเคราะห์วิธีการรักษาโรค
 - 3.2.3 วิเคราะห์การติดตามผลของการรักษาโรค